

Державне антикризове управління діяльністю банків

У статті розглядається сутність банківської кризи, причини та наслідки її настання; досліджується процес державного антикризового управління банками та банківською системою, а також основні інструменти антикризового управління банківською діяльністю.

Ключові слова: банк, банківська система, фінансова криза, антикризове управління.

В статье рассматривается суть банковского кризиса, причины и последствия его наступления; исследуется процесс государственного антикризисного управления банками и банковской системой, а также основные инструменты антикризисного управления банковской деятельностью.

Ключевые слова: банк, банковская система, финансовый кризис, антикризисное управление.

In the article the essence of the banking crisis, the causes and consequences of its occurrence considered, the article investigates the process of crisis management by banks and the banking system as well as the basic tools of crisis management banking.

Keywords: bank, banking system, financial crisis, crisis management.

Постановка проблеми. Світова фінансова криза 2008 року негативно вплинула на фінансово-економічну діяльність вітчизняних банків, які ще досі перебувають на етапі свого становлення і розвитку. Тому питання забезпечення фінансової стійкості українських банківських установ в умовах економічної та політичної нестабільності набуває все більшого значення. Для його вирішення доцільно дослідити сутність та види фінансово-економічних криз, передумови їхнього виникнення, а також проаналізувати шляхи подолання кризових явищ у вітчизняній та світовій банківській практиці.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженню економічної сутності банківських криз і антикризового управління фінансово-економічною діяльністю банків присвячені праці багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених. Зокрема, такі зарубіжні дослідники, як Л. Лавен, Ф. Валенсія, К. Дзьобек, А. Деміргук-Кунт, Г. Капріо, Д. Холшер, переважно аналізують особливості розвитку банківських криз, що відбувалися в різних країнах протягом останніх десятиліть, та вжиті для їх подолання антикризові заходи. Серед російських науковців варто відзначити роботи А. Тавасієва, Є. Назарової, а серед українських – В. Коваленко, О. Крухмаль, О. Барановського, Г. Карчевої, І. Кравченко, Г. Багра-тян, які висвітлюють особливості діяльності банківської системи України в умовах фінансово-економічної кризи.

Мета статті. Сучасні проблеми банківської системи України в умовах глобальної фінансової кризи є набагато глибшими, оскільки накопиченого власного досвіду боротьби з кризовими явищами українським банкам виявилось недостатньо. Сьогодні необхідно реалізовувати програми та антикризові заходи системного характеру, коли проблемами такої важливої ланки фінансової системи країни, як банківська, опікується не лише регулятор, а й усі гілки влади.

Виклад основного матеріалу. У сучасній науковій літературі відсутнє однозначне тлумачення терміну «банківська криза». Зокрема, зарубіжні науковці Г. Капріо й Д. Клінжебіель розглядають банківську кризу в контексті рівня платоспроможності та визначають її як подію, за якої відбувається втрата всього чи майже всього банківського капіталу [1]. Більш широке тлумачення наводять Р. Дугагупта і П. Кашін, вони визначають банківську кризу як поєднання процесів «ерозії» банківського капіталу, масового вилучення депозитів, скорочення діяльності банків і масштабного втручання держави у їх роботу [2]. На думку Л. Левіна та Ф. Валенсії, системна банківська криза характеризується наявністю значної кількості банкрутств у корпоративному та фінансовому секторі держави [3].

Вітчизняні вчені характеризують банківську кризу різким зростанням частки проблемної заборгованості в кредитних портфелях банків, зростанням їх збитків та зменшенням реальної вартості банківських активів [4, с. 143]. А В.В. Коваленко зазначає, що банківська криза – це ситуація при ненормально низькому рівні фінансово-економічної діяльності банківських установ протягом тривалого періоду часу [5, с. 9].

Таким чином, банківські кризи – це невід’ємна риса ринкової економіки, оскільки вони супроводжують процес поступового розвитку фінансово-економічної діяльності банків. З цього приводу зазначимо, що в умовах нестабільної ринкової економіки будь-які негаразди у банківському секторі призводять до паралізації платіжної системи, коливань курсу національної валюти і викликають загострення економічної та політичної ситуації в державі.

Зауважимо, що банківська криза проявляється як в умовах складної ситуації в економіці країни, так і в період її розвитку, а також має стихійний характер або може бути прогнозованою на підставі розрахунків. З приводу цього відмітимо, що перед виникненням фінансово-банківської кризи характерний незадовільний стан таких показників:

- дефіцит бюджету (в середньому –2,1%);
- високі темпи інфляції;
- зниження обсягів кредитування внаслідок проблем з ліквідністю та зростання обсягу проблемних позик;

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

– різка девальвація національної валюти та падіння реального ВВП (у середньому 6,3%);

– бюджетні видатки, пов'язані з подоланням банківської кризи, досягають високого рівня, у середньому становлять 13,3% від ВВП, а найвищий їх показник у 55,1% від ВВП був зафіксований в Аргентині під час кризи 1980 року [3].

Слід зауважити, що у загальному випадку під антикризовим розуміють таке управління, яке запобігатиме кризовим ситуаціям або пом'якшуватиме їхній вплив. Щодо такого тлумачення суті антикризового управління, А.М. Штангрет запропонував розділити його на такі підвиди:

1) передкризове управління, яке здійснюють для своєчасного виявлення і розв'язання проблем для запобігання кризи;

2) управління в умовах кризи, що визначає процес стабілізації нестійких станів і збереження керованої системи;

3) управління процесами виходу з кризи, яке здійснюють для мінімізації фінансових втрат під час виведення з кризового стану [6, с. 64–65].

З приводу цього відмітимо, що антикризове управління банком характеризується як постійно діючий специфічний вид управління, спрямований на попередження можливих ускладнень у фінансово-економічній діяльності банківської установи, нейтралізацію кризових явищ і забезпечення її подальшого функціонування та розвитку шляхом вчасного запровадження ефективних управлінських фінансових рішень й ефективного використання внутрішніх ресурсів [7, с. 91–92].

Таким чином, враховуючи тенденції зростання економічної та політичної нестабільності на національному, регіональному і глобальному рівнях, а також проблему банківської кризи у світовому масштабі, система антикризового управління фінансово-економічною діяльністю банку повинна мати такі властивості:

– гнучкість і адаптивність до змін зовнішнього середовища;
– схильність до посилення неформального управління;
– диверсифікація управління, пошук найбільш прийнятних типологічних ознак ефективного управління в складних ситуаціях;

– зниження централізму для забезпечення своєчасного ситуативного реагування на виникнення проблем [8, с. 125].

Отже, антикризове управління передбачає систему управлінських заходів і рішень щодо діагностики, нейтралізації та подолання криз і їхніх причин на всіх рівнях процесу управління фінансово-економічною діяльністю банків.

Слід відзначити, що за умов фінансово-економічної кризи банківські установи та їхні клієнти починають панікувати і на перших етапах цієї кризи не завжди орієнтуються, що мають робити в тій чи іншій ситуації. Тому держава в особі центрального банку повинна застосовувати свої фінансові важелі та інструменти щодо оздоровлення банківської системи. У зв'язку з чим зауважимо, що державне антикризове управління у банківській сфері – це комплекс ефективних управлінських заходів органів державної влади, спрямованих на попере-

дження чи усунення негативних для банківської системи певних фінансово-економічних явищ та процесів.

З приводу цього відмітимо, що зарубіжні дослідники Д. Холшер та М. Куїнтін виокремлюють три етапи державного антикризового управління в умовах системної банківської кризи [9]:

1) стримування кризи;

2) системна реструктуризація чи реорганізація банків;

3) робота з проблемними активами.

Проведемо дослідження кожного етапу більш детально.

Стимування кризи. На цьому етапі після виявлення основних ознак кризи органи державної влади повинні вжити негайних заходів, спрямованих на перешкодження поширенню фінансової кризи на всю банківську систему. Як показало дослідження, для 62% банківських криз було характерним різке зниження загальної суми депозитів [3], тому пріоритетним завданням в управлінні фінансово-економічною діяльністю банків є зупинення процесу вилучення депозитів шляхом відновлення довіри клієнтів до банківських установ. Такі заходи полягають в основному у використанні фінансових інструментів: збільшення суми гарантування банківських депозитів та надання фінансової підтримки банківським установам з боку центрального банку. Однак у випадках, коли ситуацію не вдається стабілізувати, органи державної влади повинні звернутися до використання заходів адміністративного характеру, пов'язаних, як правило, з тимчасовим призупиненням видачі строкових депозитів. Оперативне використання таких інструментів необхідне, перш за все, для отримання часу на розробку державою дієвого, комплексного та послідовного переходу до наступних етапів подолання фінансової кризи, інакше вона буде не спроможна зупинити її розвиток, що призведе до подальшого зниження довіри клієнтів до банківських установ і до дій держави зокрема.

Системна реструктуризація банків спрямована на відновлення їх платоспроможності, прибутковості та ефективного здійснення фінансово-економічної діяльності. Як правило, такий процес є досить тривалим і повинен розпочинатись з розробки дієвої нормативно-правової бази для здійснення реструктуризації чи реорганізації банків, першим кроком для ефективного здійснення якої має бути оцінка банківських активів з метою визначення їх поточного фінансового стану. Для цього має застосовуватися спеціально розроблена методика, яка дасть змогу порівняти фінансово-економічну діяльність банків та за результатами якої вони будуть розподілятися за такими категоріями:

– неплатоспроможні банки;

– недокапіталізовані, проте здатні до здійснення фінансово-економічної діяльності банківські установи;

– платоспроможні банки, що відповідають усім необхідним фінансово-економічним критеріям ведення банківського бізнесу.

По відношенню до першої категорії банківських установ можуть застосовуватися такі інструменти, як продаж їх ін-

шим власникам, злиття, поглинання чи ліквідація. Остання категорія банків не потребує особливої уваги, оскільки вони нормально функціонують та здійснюють свою фінансово-економічну діяльність в умовах кризи. У зв'язку з цим зауважимо, що процес реструктуризації має бути зосереджений на другій категорії банківських установ, а також на тих банках, які є системоутворюючими та можуть бути як у першій, так і в останній категоріях і повинні бути «врятовані» за будь-яких обставин.

Слід також відмітити, що доповнювати процес реструктуризації чи реорганізації банківських установ повинна робота з проблемними активами, завданнями якої є максимізація їхньої вартості та мінімізація фінансових втрат банку. Управління такими активами може здійснюватися шляхом:

- списання їхньої вартості з балансу;
- передачі або продажу юридичній особі, яка спеціалізується на управлінні проблемними активами;
- передачі або продажу централізованій компанії з управління активами, яка, як правило, є державною установою [10, с. 24–25].

Зауважимо, що, незважаючи на наявність спільних рис у антикризових політиках різних держав, кожна країна повинна застосовувати власний підхід до протидії кризовим явищам, оскільки просте копіювання світового досвіду може завдати значної шкоди фінансово-економічному розвитку її банківської системи.

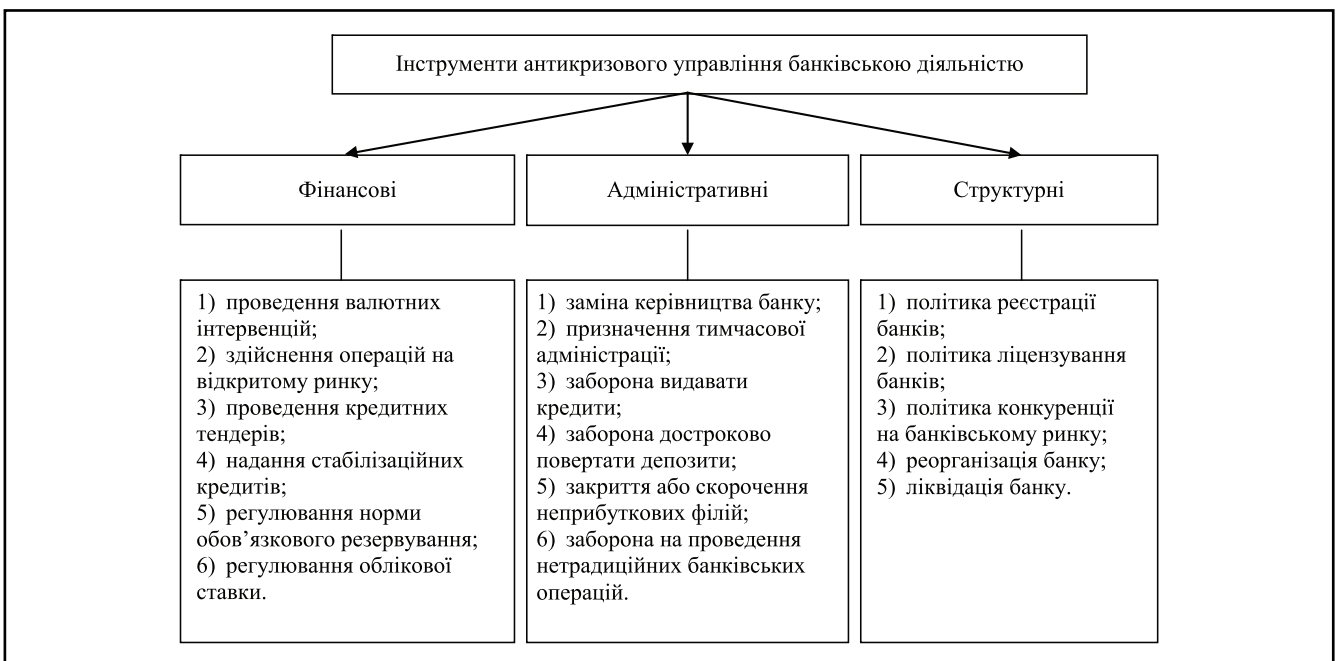
Отже, держава відіграє суттєву роль у процесі антикризового управління фінансово-економічною діяльністю будь-якої банківської установи, при цьому інструменти, які використовуються центральним банком, доцільно поділити на фінансові (ринкові), адміністративні та структурні (див. рис.).

Використання фінансових інструментів характерно за тих обставин, коли виникають проблеми з ліквідністю банків-

ських установ, при цьому дії центрального банку мають бути спрямовані на покращення якості банківських активів, контроль і регулювання зобов'язань та покращення стану адекватності регулятивного капіталу банків, тобто мають здійснюватися заходи, спрямовані на відновлення платоспроможності кредитної установи. З цього приводу слід зауважити, що при наявності фінансової кризи важко визначитися із неплатоспроможними банками, тому оптимальна політика центрального банку повинна зводитися до надання коштів усім банківським установ, які їх потребують. До того ж і самі власники проблемних банківських установ мають проявляти ініціативу та звертатися до центрального банку за допомогою, а у банківському законодавстві необхідно прописати право центрального банку на позачергове скликання загальних зборів акціонерів та прийняття рішення про додатковий внесок коштів акціонерами до власного капіталу банківської установи, а якщо це неможливо, то додатковий внесок має зробити держава.

Основні фінансові інструменти, які може застосовувати Національний банк України для антикризового управління фінансово-економічною діяльністю банківських установ, полягають у врегулюванні попиту і пропозиції на грошові кошти шляхом проведення валютних інтервенцій, операцій на відкритому ринку, зростання чи зниження норми обов'язкового резервування і облікової ставки, збільшення частоти проведення кредитних тендерів та наданні стабілізаційних кредитів тощо.

Слід відзначити, що використання фінансових інструментів в умовах банківської кризи несе в собі певні ризики, пов'язані з необхідністю додаткового часу, поки ці інструменти почнуть діяти, а цей час не завжди є у розпорядженні центрального банку, коли негайно потрібно приймати управлінські рішення та вводити їх у дію для врегулювання ситуації на банківському ринку.

Державні інструменти антикризового управління банківською діяльністю

У зв'язку з цим зауважимо, що не потребують додатково-го часу для введення в дію адміністративні інструменти антикризового управління, до яких належать: заміна керівництва банку, призначення тимчасової адміністрації, заборона видавати кредити та достроково повертати депозити, закриття або скорочення неприбуткових філій, заборона на проведення нетрадиційних банківських операцій тощо. Тобто адміністративні інструменти пов'язані із жорстким регулюванням та прямим втручанням у фінансово-економічну діяльність банків, проте такі інструменти приводять до миттєвого та прямого впливу на діяльність банківської установи.

Структурні інструменти антикризового управління спрямовані на подолання проблем у самій банківській системі та сконцентровані на забезпечення чесної конкуренції і надійності проведення фінансових операцій. Такі інструменти можуть бути пов'язані з жорсткою політикою ліцензування, конкуруванням між банками, реорганізацією чи ліквідацією банківської установи тощо.

Висновки

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що створена державна система антикризового управління фінансово-економічною діяльністю банку повинна відповідати таким вимогам:

- гнучкість і адаптивність до змін на фінансовому ринку;
- здатність до своєчасного ситуаційного реагування на виявлені проблеми;
- можливість ефективно використовувати потенціал банківської установи та її внутрішню систему управління фінансами, що сприятиме покращенню антикризового управління банком.

Отже, державне антикризове управління фінансово-економічною діяльністю банківських установ передбачає цілий комплекс управлінських заходів та процедур щодо подолання і ліквідації наслідків фінансової кризи та причин її вини-

кнення на всіх рівнях банківської системи. А основним завданням державного антикризового управління в банківській системі є недопущення появи кризових ситуацій, тобто здійснення постійної оцінки та контролю за фінансово-економічною діяльністю банків з метою підвищення їх фінансової стабільності та зниження ймовірності банкрутства.

Список використаних джерел

1. Caprio G. Bank insolvency: bad luck, bad policy or bad banking? / G. Caprio, D. Klingebiel // World Bank Conference on Emerging Markets. – Washington, USA. – 1996. – 29 p.
2. Dutttagupta R. The Anatomy of Banking Crises / R. Dutttagupta, P. Cashin // IMF Working Paper. – 2008. – №93. – 39 p.
3. Laeven L. Systemic Banking Crises: A new Database / L. Laeven, F. Valencia // IMF Working Paper. – 2008. – №224. – 78 p.
4. Степаненко А.І. Макроекономічні фактори банківських криз / А.І. Степаненко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2009. – Вип. 26. – С. 142–152.
5. Коваленко В.В. Інструменти державного антикризового управління в банківському секторі / В.В. Коваленко // Вісник Української академії банківської справи. – 2006. – №2 (21). – С. 8–13.
6. Штангрет А.М. Антикризове управління підприємством: підручник / А.М. Штангрет. – Львів: Українська академія друкарства, 2008. – 396 с.
7. Арістова А. Інструментарій державного антикризового управління у банківському секторі / А. Арістова, Г. Мазур // Вісник КНТЕУ. – 2010. – №2. – С. 88–102.
8. Лук'янихіна О.А. Організація, технології та механізм антикризового управління підприємством / О.А. Лук'янихіна, Ю.В. Панасовський, Є.А. Мудрик // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2009. – Вип. 26. – С. 123–129.
9. Hoelscher D. Managing Systemic Banking Crises / D. Hoelscher, M. Quintyn // IMF Occasional Paper. – 2003. – №224. – 80 p.
10. Барановський О. Проблемні банки: виявлення й лікування / О. Барановський // Вісник НБУ. – 2009. – №11. – С. 18–31.

І.В. ФЕДОРОВИЧ,

к.е.н., доцент, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Методика розрахунку економічних втрат від старіння магістральних газопроводів

Стаття присвячена методичному обґрунтуванню економічних втрат газотранспортних підприємств через виникнення аварій на лінійній частині магістральних газопроводів з метою вчасного впровадження заходів, які приведуть до попередження таких ситуацій на вітчизняних газотранспортних підприємствах.

Ключові слова: втрати, витрати, аварійність, корозійність, газопровід, екологічні збитки.

Стаття посвящена методическому обоснованию экономических потерь газотранспортных предприятий из-за

возникновения аварий на линейной части магистральных газопроводов с целью своевременного внедрения мероприятий, которые приведут к предупреждению таких ситуаций на отечественных газотранспортных предприятиях.

Ключевые слова: потери, расходы, аварийность, коррозионность, газопровод, экологический ущерб.

The article is devoted to the methodical study of economic losses due to gas transmission companies of accidents on the linear part of main gas pipelines, in order to timely implementation of measures that will lead to the pre-